

การศึกษาประวัติศาสตร์: ความสำคัญแนวทางและบทบาท
ต่อการพัฒนาสังคมไทย

Historical Studies: Importance Guidelines and Roles for the Development
of Thai society

กาญจนา ไช้คงรอด

Kanjana Kaikongrod

ครูชำนาญการ โรงเรียนบ้านชะอวด

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 3

Expert Teacher, Ban Cha-uat School

Nakhon Si Thammarat Primary Educational Service Area Office 3

E_mail: kanjana.kaikongrod@gmail.com

Received: 5 April 2025; Revised: 17 December 2025; Accepted: 19 December 2025

บทคัดย่อ

การศึกษาประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับรากเหง้าและพัฒนาการของสังคมไทย ผ่านการวิเคราะห์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ กระบวนการตีความ และการบูรณาการองค์ความรู้จากศาสตร์อื่นๆ บทความนี้มุ่งศึกษาความหมายและความสำคัญของประวัติศาสตร์ พัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ตลอดจนบทบาทของการศึกษาประวัติศาสตร์ต่อพัฒนาการด้านการเมือง การปกครอง วัฒนธรรม อัตลักษณ์ และเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงปัญหาและข้อท้าทายที่พบในการศึกษาประวัติศาสตร์ พร้อมนำเสนอแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพสามารถช่วยสร้างพลเมืองที่มีความคิดวิเคราะห์ ตระหนักถึงบทเรียนในอดีต และสามารถนำองค์ความรู้ไปปรับใช้ในการพัฒนาสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์, การศึกษาประวัติศาสตร์, พัฒนาสังคมไทย, แนวทางการศึกษา, ปัญหาและข้อท้าทาย

Abstract

The study of history plays an important role in building an understanding of the roots and development of Thai society through the analysis of historical evidence. The process of interpretation and the integration of knowledge from other sciences this article aims to study the meaning and significance of history. The development of history studies in Thailand, as well as the role of history studies in political development. Government, culture, identity, and economy

it also discusses the problems and challenges encountered in the study of history Along with presenting development guidelines in line with the current and future Thai social context. The results of the study show that effective history education can help create citizens who have an analytical mindset, are aware of the lessons of the past, and can apply their knowledge to the sustainable development of Thai society.

Keywords: History, History Studies, Thai Social Development, Educational Approaches, Problems and Challenges

บทนำ

การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการศึกษาและการพัฒนาสังคม การทำความเข้าใจอดีตช่วยให้เราสามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อปัจจุบันและแนวโน้มของอนาคต ประวัติศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับความเป็นมาของมนุษย์และสังคม โดยอาศัยหลักฐานต่างๆ เช่น จารึก เอกสารทางราชการ ศิลปกรรม และโบราณคดี อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยยังคงมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะการเน้นการท่องจำมากกว่าการคิดวิเคราะห์ การเข้าถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่จำกัด และการบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อรองรับอุดมการณ์ทางการเมือง บทความนี้จะวิเคราะห์แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย รวมถึงบทบาทที่สำคัญต่อสังคม พร้อมเสนอแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มคุณภาพของการเรียนรู้และการสอนประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์เป็นการศึกษาเกี่ยวกับอดีตผ่านการวิเคราะห์หลักฐานและการตีความแนวคิด นักวิชาการหลายท่านได้ให้นิยามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เช่นประวัติศาสตร์มิใช่เพียงการเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีต หากแต่เป็นการเลือก “สิ่งที่ควรเล่า” และ “วิธีที่ควรเล่า” โดยมีบริบททางสังคม วัฒนธรรม และอำนาจเป็นปัจจัยร่วมกำหนด นักประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่แค่ผู้บันทึก แต่เป็นผู้ออกแบบ “ความทรงจำร่วม” ของสังคม ซึ่งนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์และทิศทางของชาติ Howard Zinn (1995) เสนอว่าประวัติศาสตร์ควรถูกมองจากมุมมองของคนชายขอบ (history from below) ไม่ใช่เพียงมุมมองของผู้มีอำนาจ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างรอบด้านและเท่าเทียมในกระบวนการเรียนรู้ Michel Foucault ยังเน้นย้ำว่าประวัติศาสตร์เกี่ยวพันกับอำนาจและระเบียบวาทกรรม (discourse) ซึ่งกำหนดว่า “เรื่องใดพูดได้” และ “เรื่องใดต้องเงียบไว้” E.H. Carr (1961) นิยามประวัติศาสตร์ว่าเป็นกระบวนการศึกษาที่มีพลวัต ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม Marc Bloch (1949) อธิบายว่าประวัติศาสตร์คือการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในอดีตเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติของสังคม ธงชัย วินิจจะกุล (2563) ระบุว่าประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือที่ใช้ควบคุมการเล่าเรื่องและอัตลักษณ์ของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีการเมืองที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์แห่งชาติ (Thongchai Winichakul, 2020)

ทฤษฎี

ทฤษฎีทางประวัติศาสตร์

แนวคิดด้าน historiography หรือทฤษฎีประวัติศาสตร์นิพนธ์เป็นรากฐานในการวิเคราะห์ว่าประวัติศาสตร์ไม่ได้เป็นการบันทึกข้อเท็จจริงที่ “บริสุทธิ์” หากแต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการเลือก การจัดลำดับ

และการให้ความหมายจากผู้เขียนที่มีตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ตัวอย่างเช่น แนวคิดของ Hayden White (1973) ชี้ให้เห็นว่าการเขียนประวัติศาสตร์นั้นเกี่ยวข้องกับโครงสร้างการเล่าเรื่อง (narrative structures) ซึ่งสะท้อนอุดมการณ์ของผู้เขียน

ทฤษฎีหลังอาณานิคม (Postcolonialism)

Edward Said, Gayatri Spivak และ Homi Bhabha ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเจ้าอาณานิคมและผู้ถูกปกครอง การวิเคราะห์ผ่านกรอบนี้ทำให้เข้าใจว่าการเขียนประวัติศาสตร์ในประเทศโลกที่สามนั้น มักถูกแทรกแซงด้วยกรอบคิดแบบตะวันตก หรือวาทกรรมรัฐชาติที่ลดทอนความหลากหลาย

ทฤษฎีวาทกรรมและอำนาจ (Discourse and Power)

Michel Foucault เสนอว่าอำนาจไม่ใช่เพียงสิ่งที่อยู่ภายนอก แต่แฝงตัวอยู่ในเนื้อหา ความรู้ และภาษา ประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่แค่สิ่งที่ “เกิดขึ้น” แต่เป็นสิ่งที่ “ถูกเล่า” ภายใต้เงื่อนไขของอำนาจ วาทกรรมทางการศึกษาจึงกลายเป็นพื้นที่สำคัญที่อำนาจรัฐเข้าควบคุมการผลิตความรู้

การศึกษาความทรงจำร่วม (Collective/Social Memory)

Maurice Halbwachs เสนอว่าความทรงจำมิได้เป็นเพียงปรากฏการณ์ส่วนบุคคล แต่เป็นผลจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์จึงควรพิจารณา “ความทรงจำที่ถูกทำให้ลืม” (silenced memories) ซึ่งสามารถสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม

ประวัติศาสตร์กับอัตลักษณ์

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของ Stuart Hall และ Benedict Anderson ชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว แต่เป็นกระบวนการสร้างผ่านวาทกรรมและการเล่าเรื่อง ประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นพื้นที่การต่อสู้ทางอัตลักษณ์จึงเป็นหัวใจของการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมือง

ทฤษฎีประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography): ศึกษากระบวนการเขียนและตีความประวัติศาสตร์ ซึ่งรวมถึงแนวคิดของ Hayden White (1973) ที่กล่าวถึงการเล่าเรื่องในประวัติศาสตร์ว่าไม่ได้เป็นเพียงการบันทึกข้อเท็จจริง แต่เป็นการสร้างเรื่องราวที่สะท้อนอุดมการณ์ของผู้เขียน

ทฤษฎีการเมืองและอุดมการณ์ (Political Ideology Theory): วิเคราะห์ว่าการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์มีบทบาทในการสร้างหรือควบคุมอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างไร เช่น การใช้ประวัติศาสตร์ในหลักสูตรของรัฐเผด็จการเพื่อควบคุมแนวคิดของประชาชน (Anderson, 1991)

ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ประวัติศาสตร์ (Historical Economics Theory): ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับเศรษฐกิจในปัจจุบัน เช่น การวิเคราะห์ผลกระทบของลัทธิล่าอาณานิคมที่มีต่อเศรษฐกิจประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Acemoglu & Robinson, 2012)

การศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยมีพัฒนาการที่สัมพันธ์กับการเมืองการปกครองตั้งแต่ยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนถึงยุคประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังการโดยสรุปแล้วได้มีอีกหลายแนวคิดเช่นทฤษฎีความทรงจำทางสังคม (Social Memory Theory) เสนอโดย Maurice Halbwachs (1992) ผู้ระบุว่าความทรงจำของกลุ่มไม่ใช่สิ่งที่อยู่ภายในบุคคล แต่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ในสังคม การศึกษาประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่แค่การบันทึก แต่คือการสร้าง “ความทรงจำร่วม” ที่ส่งผลต่อความเป็นอัตลักษณ์ของสังคมหนึ่ง ๆ ทฤษฎีหลังอาณานิคม (Postcolonial Theory) นักคิดอย่าง Edward Said (1978) และ Gayatri Spivak

ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศที่เคยตกอยู่ภายใต้การล่าอาณานิคม มักถูกรอบงำด้วยมุมมองแบบตะวันตก การรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ของตนเองจึงเป็นการท้าทายและปลดแอกจากอำนาจเชิงวาทกรรม (discourse of dominance) ทฤษฎีวาทกรรมและอำนาจ (Discourse and Power Theory) Michel Foucault วิเคราะห์ว่า อำนาจไม่ได้ปรากฏแค่ในโครงสร้างการปกครอง แต่แฝงตัวอยู่ในความรู้และการบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เช่น หลักสูตรการศึกษาที่ถูกควบคุมโดยรัฐจึงสะท้อนอำนาจในการกำหนดความจริงของประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้มีบทบาทอย่างมากในการกำหนดเนื้อหาและกรอบการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ผ่านหลักสูตรการศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ และพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ (Acemoglu & Robinson, 2012)

การสร้างอัตลักษณ์ “ชาติไทย” กลายเป็นเป้าหมายหลักของการเรียนประวัติศาสตร์ โดยมีการเน้นความสามัคคีของชาติ บทบาทของสถาบันหลัก และการมีศรัทธาร่วม อย่างไรก็ตาม นักวิชาการจำนวนมาก เช่น ธงชัย วินิจจะกูล และ ณัฐพล ใจจริง ได้วิพากษ์การเล่าเรื่องดังกล่าวว่าเป็นการสร้างประวัติศาสตร์กระแสหลักที่กดขี่เสียงของผู้ถูกกดขี่ เช่น ชนกลุ่มน้อย ชาวบ้าน และประชาชนในพื้นที่ชายขอบ

ดังนั้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การเรียนประวัติศาสตร์ในไทยเริ่มมีแนวโน้มเปิดกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาและในกลุ่มภาคประชาสังคมที่ริเริ่มโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการบอกเล่าความทรงจำทางเลือก ซึ่งช่วยสะท้อนให้เห็นมิติที่หลากหลายของอดีตและปัจจุบันของประเทศไทย

การศึกษาประวัติศาสตร์ในบริบทโลก

การศึกษาประวัติศาสตร์ในระดับโลกได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะในยุโรปและอเมริกาเหนือ ที่มีการผลักดันให้ประวัติศาสตร์ไม่ใช่เพียงการบันทึกเหตุการณ์ หากแต่เป็นการทำความเข้าใจบริบทเชิงโครงสร้าง สถาบัน และการต่อสู้เชิงอำนาจ งานของ Fernand Braudel และสำนัก Annales ได้เปลี่ยนวิธีการมองประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์เฉพาะหน้าไปสู่โครงสร้างยาวนาน (longue durée) ขณะที่ทฤษฎีหลังอาณานิคมได้เปิดพื้นที่ให้กับการเล่าเรื่องของผู้ถูกล่าอาณานิคม (subaltern history) ซึ่งนำเสนอภาพของประวัติศาสตร์ที่เคยถูกละเลย ในสหรัฐอเมริกา การศึกษาประวัติศาสตร์ได้รับอิทธิพลจากแนวคิด multiculturalism และ critical pedagogy ซึ่งมุ่งเน้นการให้เสียงกับกลุ่มชาติพันธุ์ เพศ และชนชั้นที่ถูกกดขี่ แนวคิด “History from below” ของ Howard Zinn ได้เปลี่ยนทิศทางของการศึกษาประวัติศาสตร์ไปสู่การฟังเสียงของประชาชน ไม่ใช่เพียงชนชั้นนำ ในโลกยุคดิจิทัล การศึกษาประวัติศาสตร์กำลังปรับเปลี่ยนอีกครั้ง โดยนักวิชาการเริ่มให้ความสนใจกับ “Digital Public History” ซึ่งรวมถึงการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อใหม่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบันทึกอดีต และการสร้างความทรงจำร่วมในโลกออนไลน์ (Acemoglu & Robinson, 2012)

การจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์

วิธีการทางประวัติศาสตร์ว่าเป็นกระบวนการตรวจสอบอย่างวิพากษ์วิจารณ์และวิเคราะห์หลักฐานและสิ่งของที่หลงเหลือจากอดีต การที่นักประวัติศาสตร์ดำเนินการวิเคราะห์ พยานหลักฐานที่หลงเหลือเพื่อค้นหาหลักฐานที่เชื่อถือได้เกี่ยวกับอดีตของมนุษยชาติ พบว่า มีข้อแตกต่างกันในประเภทของพยานและหลักฐานที่เสาะแสวงหาวิธีที่นำหลักฐานเหล่านั้นมารวบรวม ไว้ด้วยกัน ตามกระบวนการนี้เรียกว่าวิธีการทางประวัติศาสตร์ แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1. การเลือกเรื่องที่จะค้นคว้า 2. การรวบรวมข้อมูลที่น่าจะเป็นไปได้เกี่ยวกับเรื่องนั้น 3.

ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลนั้น ๆ ว่าเป็นของแท้หรือของปลอม 4. การดึงเอารายละเอียดของข้อมูลที่พิสูจน์แล้วว่าเป็นของแท้และมีความชัดเจนมาใช้ และวิธีการทางประวัติศาสตร์คือเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์พยายามที่จะค้นคว้าสรรหาข้อเท็จจริงใหม่ ๆ จากวิชาความรู้สาขาอื่น รวมถึงการนำมรดกของอดีตที่ทิ้งในรูปแบบต่าง ๆ มาเป็นวัตถุดิบของการศึกษาประวัติศาสตร์ หรือวิธีการทางประวัติศาสตร์ว่า หมายถึง วิธีวิจัยเอกสารและหลักฐานประกอบเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาอย่างเป็นระบบและที่เกี่ยวข้องกับหลักฐาน การตั้งประเด็นปัญหาหรือข้อสมมติฐาน และการตีความอย่างเป็นเหตุเป็นผล ทั้งยังเป็นขั้นตอนหรือวิธีการที่นักประวัติศาสตร์หรือผู้ฝึกฝนทางประวัติศาสตร์ใช้ศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ประกอบกับหลักฐานอื่น ๆ เช่น ภาพถ่าย แอบบันทิกเสียง วิดีทัศน์ หลักฐานทางโบราณคดี เพื่อให้สามารถจำลองอดีตหรือร่องรอยอดีต ขึ้นมาได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์และน่าเชื่อถือ ตลอดเป็นเครื่องมือในการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นการทำความเข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นแล้วว่าเกิดอะไร ขึ้นด้วยการศึกษาจากร่องรอยหลักฐานที่มีอยู่ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เปรียบเสมือนจิ๊กซอว์ที่ยังไม่ได้ต่อเข้าด้วยกัน ดังนั้น วิธีการทางประวัติศาสตร์จึงเป็นเครื่องมือในการต่อจิ๊กซอว์ที่ทำให้ผู้คนได้ เห็นภาพของเรื่องราวในอดีตได้ชัดเจนมากขึ้น (Acemoglu & Robinson, 2012)

วิธีการทางประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อให้ได้ความรู้และคำตอบที่เชื่อว่าสามารถสะท้อนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอดีตได้ถูกต้องมากที่สุด เนื่องจากหลักฐานเกี่ยวกับอดีตมีทั้งประเภทปฐมภูมิและทุติยภูมินั้นมีจำนวนมากและหลากหลาย ประกอบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นส่วนใหญ่ห่างไกลจากปัจจุบัน ดังนั้นจึงต้องมีกระบวนการศึกษาซึ่งรวมถึงการใช้เหตุผลในการตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานและนำไปใช้อย่างถูกต้อง ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สะท้อนข้อเท็จจริงที่แตกต่างจากนิทานนิยายหรือเรื่องบอกเล่าที่เลื่อนลอย ฉะนั้นความรู้เกี่ยวกับอดีตจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้และความเข้าใจของนักประวัติศาสตร์เท่านั้นแต่ยังรวมถึงกระบวนการไตสวนและมาตรฐานในการวินิจฉัยความข้อมูลด้วย (Acemoglu & Robinson, 2012)

วิธีการทางประวัติศาสตร์ถือได้ว่าเป็นกระบวนการในการศึกษาประวัติศาสตร์โดยโดยใช้พื้นฐานการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาอย่างเป็นระบบและที่เกี่ยวข้องกับหลักฐาน การตั้งประเด็นปัญหาหรือข้อสมมติฐาน และการตีความอย่างเป็นเหตุเป็นผลเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่ถูกต้องสมบูรณ์และน่าเชื่อถือ

ประเทศไทย กับประวัติศาสตร์โลก: สรุปและเสนอแนะ

การรับรู้และการถ่ายทอดความหมายและความสำคัญของ “ประวัติศาสตร์โลก” ในระดับสากล เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและบริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมหนึ่ง ๆ ทั้ง “ประวัติศาสตร์” และ “โลก” ต่างเป็นสัมพัทธ์ (relative) ในแต่ละตัวของมันเอง สังคมในโลกตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาหลักในการสื่อสารและเคยมีอิทธิพลในระดับโลกมาก่อนในยุคจักรวรรดินิยมหรือยุคล่าอาณานิคม ล้วนมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ นิพนธ์ของประวัติศาสตร์โลกที่ปรับเปลี่ยนไป ดังที่ได้เห็นกันในผลงานการศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์ของนักวิชาการหรือนักประวัติศาสตร์จำนวนมาก ที่เป็นชาวตะวันตกหรือเป็นผู้ที่ได้รับการหล่อหลอมโลกทัศน์แบบตะวันตกตัวอย่างที่ค่อนข้างใหม่ คือ การแตกตัวของ Global History ซึ่งอาจนิยามในแบบหนึ่งได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ของโลกาภิวัตน์ ที่มีส่วนต่าง จาก World History ซึ่งเป็นคาหลักที่ใช้กันมาก่อนหน้านั้น แต่

เนื่องจากคำทั้งสองแปลว่า “ประวัติศาสตร์โลก” เหมือนกันในภาษาไทย จึงไม่มีใครมีผู้เข้าใจและเห็นความสำคัญของพัฒนาการทางวิชาการดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้ความหมายและความสำคัญของประวัติศาสตร์โลกของตะวันตกที่คลี่คลายมาตลอดเวลาหลายศตวรรษดังกล่าวนี้ แทบจะไม่ได้เป็นที่สนใจและตระหนักถึงในหมู่ปัญญาชนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งได้เคยผูกพันอยู่กับกระแสความคิดในกรอบประวัติศาสตร์ชาติตั้งแต่ต้นมาจนถึงช่วงเวลาไม่นานมานี้ (สแตนเดจ, ทอม, 2551)

กรอบการรับรู้อดีตหรือการจินตนาการภาพอดีตในหมู่คนไทยตั้งแต่โบราณนั้น มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเชื่อและศรัทธาทางศาสนา ซึ่งสร้างจักรวาลทัศน์ทั้งในเชิงการจัดแบ่งพื้นที่และการเปลี่ยนผ่านของเวลา จนถึงสมัยที่ได้กระทบกับระบบความรู้และภูมิปัญญาตะวันตก จึงได้เริ่มปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และจักรวาลทัศน์ที่มีมาแต่เดิมนั้น ความสนใจในประวัติศาสตร์โลก (ของตะวันตก) เริ่มขึ้นในหมู่นักชนชั้นนำของไทย เนื่องด้วยเห็นว่าความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวของอดีตหรือพื้นฐานความเป็นมาของโลกตะวันตกเป็นสิ่งจำเป็นต่อการทำความเข้าใจและการรู้เท่าทันปัจจัยที่อธิบายความเจริญก้าวหน้าของชาติตะวันตกเหล่านั้น ประเทศไทย (สยาม) จึงเป็นเสมือนพื้นที่สำหรับการยื่นมองออกไปยัง “ประวัติศาสตร์สากล” ที่ประเทศของตนจะก้าวเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งอย่างเคียงป่าเคียงไหลได้ในสักวันหนึ่งข้างหน้า นี้ (สแตนเดจ, ทอม, 2551)

ความสนใจในความ “เจริญ” หรือความมี “อารยะ” ของโลกตะวันตก เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ชนชั้นนำไทยใส่ใจในแบบแผนการเขียนประวัติศาสตร์โลกตามแนวคิดการบรรยายและอธิบายพัฒนาการของ “อารยธรรม” จึงได้นำเอากรอบแนวคิดนี้มาใช้ในการถ่ายทอดผ่านระบบการศึกษา โดยหวังว่าปัญญาชนไทยที่เข้าใจความหมายและความสำคัญของสาระแห่ง อารยธรรมนั้น จะสามารถเป็นพลังสร้างความเจริญให้แก่ประเทศไทยต่อไปได้ในปัจจุบันและอนาคต (Hayden White, 1973)

ในโลกวิชาการของตะวันตก มีการถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่มากในประเด็น มโนทัศน์เรื่องอารยธรรมนี้ ในขณะที่ระบบคุณค่าในอารยธรรมชี้ให้เห็นเป้าหมายปลายทางที่คนมนุษย์จะพัฒนาไป (human destiny) อันสอดคล้องกับความคิดตามทฤษฎีวิวัฒนาการ และแนวคิดเสรีนิยมตะวันตก แต่เงื่อนไขปัจจัยภายในของแต่ละอารยธรรมทั้งในเชิงกายภาพ และวัฒนธรรมความเชื่อ อาจนำมาซึ่งการปะทะกันระหว่างอารยธรรมหรือการที่อารยธรรมหนึ่ง จะยกตนเหนืออารยธรรมอื่น การอธิบายประวัติศาสตร์โลกด้วยแนวคิดอารยธรรมจึงมีความ ซับซ้อนอ่อนไหวต่ออคติและ/หรือภาวะบกพร่องทางความรู้ความเข้าใจ กับทั้งยังสร้างพื้นที่ ขยายขอบซึ่งละเลยคนอีกจำนวนมาก ในกรณีของประเทศไทย กระแสราชาชาตินิยมยังทำให้เกิดมโนคติที่ประกอบสร้างและยึดมั่นในเรื่อง “ความเป็นไทย” ไปจนถึง “อารยธรรมไทย” ที่สามารถเชิดชูขึ้นเทียบเคียงกับอารยธรรมอื่น ๆ ได้ ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ก็จำเป็นไปสู่คำถามที่ว่า การนำเสนอประวัติศาสตร์โลกแนวอารยธรรมต่อไปข้างหน้า จะกลายเป็นเรื่องของจินตนาการและอุดมคติที่พ้นโลกแห่งความเป็นจริงหรือไม่ (Hayden White, 1973)

อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าทางวิชาการสาขาอื่น ๆ ในกระบวนการทางความรู้ของปัญญาชนคนไทยที่รวมความใส่ใจในแนวทางสหวิทยาการ ซึ่งผสานองค์ความรู้และการแสวงหาความรู้ในสาขาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ลดระดับกำแพงแห่ง “ศาสตร์” ทั้งหลายลง น่าจะมีส่วนสำคัญในการสร้างกระบวนการศึกษาและเรียนรู้ประวัติศาสตร์โลก ในขอบเขตความหมายและวัตถุประสงค์ที่มีคุณูปการอันหลากหลาย ทั้งที่จับต้องได้เป็นรูปธรรมและที่เป็นนามธรรมเพื่อสร้างเป้าหมายในการขับเคลื่อน “โลก” ต่อไป ประเด็นทางวิชาการและทางสังคมที่ก้าวข้ามพรมแดนของรัฐชาติและเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้ข้ามโลก อาทิ สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ธรรมชาติ, สิทธิมนุษยชน และเพศสภาวะ, วัฒนธรรมการกินอยู่และดำรงชีวิตอย่างมีสุขภาวะ, ศิลปะและสุนทรียศาสตร์, ร่วมกับกรอบคิด

เรื่องความสัมพันธ์กันของทุกสรรพสิ่ง ซึ่งได้กลายเป็นเรื่องสำคัญอยู่ในกระแสนิยมทางวิชาการสากล น่าจะเข้ามามีบทบาทและสาระในการประกอบเนื้อหาของประวัติศาสตร์โลกที่จะศึกษากันในประเทศไทย (Hayden White, 1973)

ในประเทศไทยปัจจุบันประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ชาติได้กลายเป็นทุน หรือเป็นสินค้าอย่างหนึ่งในระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม ผู้คนบริโภคประวัติศาสตร์และคาดหวังผลจากการศึกษาประวัติศาสตร์ในเชิงที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น หากจะส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์โลกให้มีคุณภาพและมีมาตรฐานหลักเกณฑ์เป็นสากลมากขึ้น คงจะต้องทำให้เห็นผลได้ผลเสียจากเนื้อหาสาระตลอดจนกระบวนการของการศึกษาเหล่านั้น

กรอบการศึกษาที่ขยายเลยกรอบรัฐชาติออกไป เช่น ภูมิภาคอาเซียน ทำให้คนเริ่มเห็นประเด็นของการข้ามพรมแดน (ที่ยังมีพรมแดนอยู่) เริ่มเห็นการดำรงอยู่ การพึ่งพาอาศัย ร่วมมือกันของชาติในฐานะที่เป็นสมาชิกของชุมชนที่ใหญ่ขึ้นไป อย่างไรก็ตามกระบวนการนี้ ดูเหมือนจะถูกขัดจังหวะนับตั้งแต่การได้เห็นปัญหาและความถดถอยในบางด้านของ สหภาพยุโรป ทั้งทางเศรษฐกิจการค้าและการรับมือกับผู้อพยพลี้ภัยจากนอกทวีป ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาอันกระทบต่อความคาดฝันสู่ความร่วมมือในระดับเหนือชาติกับทั้งความ แตกต่างและสถานการณ์ภายในของประเทศสมาชิกอาเซียนเอง จนมาถึงภัยคุกคามจากวิกฤต โรคระบาดที่กระตุ้นบทบาทหน้าที่ของพรมแดน ในการยับยั้งการเคลื่อนที่ของประชากรข้ามเขต รัฐชาติ ทำให้เกิดปัจจัยที่ต้องทบทวนในเรื่องความมั่นคงไปจนถึงความอยู่รอดของแต่ละชาติมากขึ้น (Hayden White, 1973)

ท้ายที่สุด เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคอันยากจะคาดเดาสามารถเกิดขึ้นได้และมักเกิดขึ้น เสมอในจังหวะเวลาที่ไม่ควรจะเกิดอย่างยิ่ง ภัยพิบัติจากธรรมชาติ (ที่มนุษย์พยายามจะควบคุม) เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ได้แสดงตัวให้เห็นมาแล้วตลอดระยะเวลาอันยาวนานของประวัติศาสตร์โลก ซึ่งยาวนานกว่าประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมากนัก บทเรียนจากภัยโรค ระบาดที่อุบัติขึ้นและดำเนินไป ซึ่งนับกันว่า คือ “disruption” สำคัญอันหนึ่งนั้น เป็นทั้งเนื้อหาสาระส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์โลก และยังเป็นเงื่อนไขที่จะกำหนดให้กรอบมโนทัศน์เรื่องโลก ความทรงจำ การบันทึก และการถ่ายทอดเรื่องราวของโลกผันเปลี่ยนไปอีกก้าวหนึ่ง

สรุป

การศึกษาประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการพัฒนาแนวคิดทางการเมือง การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และการกระตุ้นเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ยังมีอุปสรรคหลายประการที่ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทยยังไม่สามารถเข้าถึงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งยาวนานกว่าประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมากนัก บทเรียนจากภัยโรค ระบาดที่อุบัติขึ้นและดำเนินไป ซึ่งนับกันว่า คือ “disruption” สำคัญอันหนึ่งนั้น เป็นทั้งเนื้อหาสาระส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์โลก และยังเป็นเงื่อนไขที่จะกำหนดให้กรอบมโนทัศน์เรื่องโลก ความทรงจำ การบันทึก และการถ่ายทอดเรื่องราวของโลกผันเปลี่ยนไปอีกก้าวหนึ่ง และได้เปลี่ยนวิธีการมองประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์เฉพาะหน้าไปสู่โครงสร้างยาวนาน ได้เปลี่ยนทิศทางการศึกษาประวัติศาสตร์ไปสู่การฟังเสียงของประชาชน ไม่ใช่เพียงชนชั้นนำ ในโลกยุคดิจิทัล การศึกษาประวัติศาสตร์กำลังปรับเปลี่ยนอีกครั้ง โดยนักวิชาการเริ่มให้ความสนใจกับ “Digital Public History” ซึ่งรวมถึงการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อใหม่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบันทึกอดีต และการสร้างความทรงจำร่วมในโลกออนไลน์ ดังนั้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา การเรียนประวัติศาสตร์ในไทยเริ่มมีแนวโน้มเปิดกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะ

ในระดับอุดมศึกษาและในกลุ่มภาคประชาสังคมที่ริเริ่มโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการบอกเล่าความทรงจำทางเลือก ซึ่งช่วยสะท้อนให้เห็นมิติที่หลากหลายของอดีตและปัจจุบันของประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- สแตนเดจ, ทอม. (2551). ประวัติศาสตร์โลกใน 6 แก้ว. แปลโดย คุณากร วาณิชยวิรุฬห์. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. Crown Business.
- Anderson, B. (1991). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso.
- Diamond, L. (2008). *The spirit of democracy: The struggle to build free societies throughout the world*. Times Books.
- Fukuyama, F. (2014). *Political order and political decay: From the industrial revolution to the globalization of democracy*. Farrar, Straus and Giroux.
- Gaddis, J. L. (2002). *The landscape of history: How historians map the past*. Oxford University Press.
- Hoskins, A. (2011). *Digital memory studies: Media pasts in transition*. Routledge.
- Klein, K. L. (2019). *From history to theory*. University of California Press.
- Levstik, L. S., & Barton, K. C. (2011). *Doing history: Investigating with children in elementary and middle schools*. Routledge.
- Richards, G. (1996). *Cultural tourism in Europe*. CABI.
- Smith, A. D. (1991). *National identity*. University of Nevada Press.
- Thongchai, W. (2020). History as a political tool in Thailand. *Journal of Southeast Asian Studies*, 51(2), 215-230.
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2003). *Heritage tourism*. Pearson Education.